

УДК 070(477.87(091))

Галина Біланіч,
кандидат історичних наук

Зародження газетної справи на Закарпатті

Досліджується історія становлення газетної справи на Закарпатті, аналізуються проблеми, з якими стикалися її засновники, шляхи їхнього вирішення.

Ключові слова: газетна справа, закарпатська преса, мовна дискусія, "Учитель", "Церковна газета".

Закарпатська преса має вже довгу і славу історію. 13 березня 1856 р. вийшла перша закарпатська газета, адресована місцевим русинам і творена представниками доморощеної інтелігенції. Правда, та газета була надто вже "неправильною" як тоді, так і зараз. Вона не вписується у спрощені прямолінійні схеми. В її історії дуже багато білих плям. Власне, та історія і становить собою цілий детектив, де змішалися благочестя, зарубіжне фінансування, поліцейській переслідування, сварки, панегірики, тріумфи і провали.

Видавцем і редактором першої закарпатської газети був Іван Іванович Раковський (1815—1885), що народився в селі Ставному на Великоберезнянщині в сім'ї нотаріуса. 1839 р. він висвятився на священника і отримав парафію. З 1844 р. був проректором Ужгородської духовної семінарії. 1850 р. він за рекомендацією О. Духновича перевівся до Будапешта і отримав там місце перекладача на російську мову "Зібрання державних законів" і "Земського урядового вісника для королівства Угорщини", що видавався упродовж 1850—1859 рр. намісницькою радою Угорщини. У Будапешті І. Раковський тісно познайомився з російськими православними священниками. Під Будапештом знаходилася Іромська православна церква, збудована як усипальня російської царівни Олександри Павлівни, котра була дружиною одного з Габсбургів. При церкві мешкали російські священники для здійснення заупокійних служб. Серед них був добрий знайомий О. Духновича К. Кустодієв, а також В. Войтковський, який 1859 р. опублікував у московському журналі "Русская беседа" статтю "Об унии венгерских русинов". Навідувався до Будапешта й І. Раковський — настоятель церкви при російському посольстві у Відні. Однією з постійних тем у бесідах цих священників з І. Раковським було питання про газету для закарпатських русинів. Саме за допомогою В. Войтківського, а також закарпатського будителя А. Добрянського і вдалося І. Раковському домогтися дозволу на видання першої закарпатської газети.

Закарпатська інтелігенція сама давно мріяла про заснування газети, але для цього їй бракувало коштів і досвіду. Перша газета українською мовою "Зоря Галицька" стала виходити 1848 р. у Львові. О. Духнович опублікував у ній низку кореспонденцій. 1850 р. у Відні почав друкуватись "Вісник, повременне письмо посвячено политическому и нравственному образованию Русинов австрийской державы", який видавали галичани. О. Духнович активно публікувався і там. Він же уклав і видав у Перемишлі "Місяцеслови" на 1850 і 1851 рр., а у Відні та Будапешті — кілька літературних альманахів. 1851 р. О. Духнович звернувся до ужгородської кон-

систерії¹ з клопотанням про заснування друкарні при Мукачівському монастирі. Проте він так і не домогся дозволу. Натомість за підтримки прашівського єпископа Й. Гаганця О. Духнович заснував літературне товариство (видавничу спілку), куди входило 70 осіб. Товариство видало 24 книги. Правда, під тиском властей єпископ мусив його розпустити 1853 р. Але О. Духнович не змирився і упродовж 1854 та 1857 рр. видав нові "Місяцеслови". Заснувати ж газету ні в Ужгороді, ні в Пряшеві не вдалося навіть через чисто технічні причини. Тому І. Раковський почав видавати її в Будапешті, де вже був кириличний шрифт. Називалася вона "Церковная газета в пользу восточно-католической церкви, соединённой с римским патриаршим престолом". Перша закарпатська газета і не могла бути ніякою іншою — тільки церковною. Закарпатські русини на той час не мали не те що своєї інтелігенції, а навіть і висланого "третього стану" (буржуазії), не кажучи вже про дворянство. Торгівцями в краї були майже виключно євреї, чиновниками — угорці, ремісниками — німці й угорці. Руський же етнос тут складався практично тільки з двох станів — селян і духовенства, причому становище більшості сільських парохів мало чим відрізнялося від умов життя селян.

Головне питання, яке підіймала газета упродовж свого трирічного існування, було національно-конфесійне. Воно стояло надзвичайно гостро не тільки на Закарпатті, а й по всій імперії Габсбургів — як наслідок незавершеності революції 1848 р. Тодішня "весна народів" дуже нагадувала нещодавню Помаранчеву революцію. За сплеском національних емоцій пішла тривала смуга розчарувань, хитань, консервативних тенденцій, невіри у власні сили. На Закарпатті почалася мовна дискусія, що тривала майже століття.

"Я стараюся о мове карпато- или бескидоруськой, народами в Галичине и Угорщине употребляемой," — заявляв О. Духнович. Насправді, як видно навіть з наведеної цитати, мова, якою намагався він писати, аж ніяк не була народною говіркою. О. Духнович вважав, що літературна мова має різнитися від повсякденної. Тому в основу свого писемного мовлення він клав мову церковнослов'янську, ускладнюючи її багатьма словами і зворотами з мови карпатських русинів, а також словаків. Російською чи українською мовою будитель Закарпаття не володів досконало, хоча і читав на них. Так, 1863 р. він писав у віденському "Віснику": "Я вважаю своїм обов'язком сказати, що в... українських новелах не знаходжу ознак доброго смаку, ваша теперішня белетристи-

¹ Колегіальна установа церковного управління.

ка підходить лише для корчми Грицю та Івану, щоб він сміявся, реготав, але не став би культурним". І далі О. Духнович дорікав галицьким народовцям, що ті намагаються витворити окрему українську літературну мову: "Адже Галичина знаходиться не на Україні, а в Галичині, якщо мені не зраджує пам'ять, там не цей діалект на устах... Так для чого ж Галичині тягтися до України? Завдання має бути таким: розбудити Україну, щоб та прийняла досконалий правопис, вивчила би російську граматику... Не розумію я, яка сила тягне Галичину до України". І все ж І. Франко, вказуючи на "заплутаність" того у мовних і політичних питаннях, водночас підкреслював, що це був чоловік "доброї волі і не малих здібностей".

І. Раковський у "Церковній газеті" так характеризував стиль О. Духновича: "Наш заслужений письменник, бажаючи поступово привчити народ до книжної російської мови, намагається у творах своїх користуватися частково церковнослов'янським, частково народним стилем". Сам же І. Раковський непогано володів російською мовою, тому нею видавав газету. Його ставлення до української літератури було не таким однозначним, як в О. Духновича. Рецензуючи "Повісті" Ю. Федьковича, І. Раковський писав: "Мы почитаем и малорусских гениальных писателей, как-то Шевченко, Гоголя, Квитку, Вовчка, Максимовича, Кулиша, Костомарова, Федьковича и прочих трудившихся и ещё трудящихся над воспроизведением малорусского характера и изображением соплеменников наших". М. Драгоманов так відгукнувся на цю заяву: "Ніколи ще угорсько-руський письменник не робив такого зізнання!"

І. Раковський був здатний і на несподівані повороти, і на регулярну копійку роботу. Газета виходила щотижня. Кількість передплатників зростала, а на середину 1856 р. сягнула 400 осіб. Власі занепокоїлися. "Поліцейські чини заворушилися, — писав І. Раковський в одному з листів. — Кілька разів до мене на квартиру приходив поліцейський чиновник, бажаючи переконатися, чи отримую я дійсно справжні статті літературною російською мовою. Я йому показав статті Головацького, О. Духновича та інших, і він переконався у справжності російських статей".

З другого півріччя 1856 р. кількість передплатників зменшилась до 280, а згодом ще на 70. Канонік Литвинович заборонив передплачувати цю газету вихованцям руської духовної семінарії у Відні "Барбареум" та іншим залежним від нього людям. Товариство святого Стефана відмовилося підтримувати газету "московською мовою". Але І. Раковський продовжив наполегливо вишукувати кошти.

Упродовж першого року видання вийшло 40 номерів, другого — 50. Зусиллями І. Раковського кількість передплатників знову зросла до 450 осіб. Газета була заповнена неділками і святковими проповідями, що охоплювали усі аспекти життя пастви. Тут же уміщувалися зразки настанов до вірників, аби священники могли "удобнее преподавати верным своим спасительные истины и непреложные правила жизни". Постійною рубрикою газети була "Католицька хроніка", у якій подавалися відомості про пап Римських і єпископів, події церковного життя, детально описувалися церковні церемонії, молебні, відпустити тощо. Чимало кореспонденцій висвітлювали діяльність цісаря й австрійського двору, розпорядження уряду, окремих міністрів. Газета містила коментарі до цісарських указів, проводила думку про божественність влади, необхідність сумирного підпорядкування їй, критикувала "богопротивний революціонізм". І все ж влада не вірила цьому виданню.

У № 46 за 1857 р. І. Раковський умістив велику рецензію на "Народну педагогію" О. Духновича: "Нам, хто тільки тепер починає думати про народну освіту, не лишається нічого іншого, як взяти за зразок підручники, що є в інших

освічених народів". Якраз просвітницьке спрямування газети, її прагнення до масовості найбільше непокоїли владу. Вона посилювала тиск на місцевих священників, аби ті не підтримували І. Раковського.

На початку 1858 р. ужгородський єпископ В. Попович мусив відмовити у сприянні розповсюдженню газети на території єпархії. Проте вона набула популярності. Крім Закарпаття і Галичини, її передплачували у Чехії, Хорватії та Словенії. До Росії надсилалося 20 примірників. "Поліція вкрай обурювалася цим, — згадував І. Раковський, — і постійно непокоїла мене. Повістки і запрошення до поліції надсилалися мені з найнікчемніших приводів. Граф Геллер, генерал-ад'ютант ерцгерцога Альберта, і радник при намісництві Веселий стали запрошувати мене до себе, намагаючись припинити видання, обіцяючи мене вищі чини і загрожуючи немилістю. Та на всі їхні обіцянки і погрози я не знаходив сказати їм нічого більшого, крім того, що маючи достатню кількість передплатників, не можу припинити цього року видання". У перші місяці 1858 р. їхня кількість сягнула 500. А з сьомого номера за той рік газета стала друкуватися накладом 600 примірників.

Відтоді власі почали "відкрите цькування моєї газети," писав І. Раковський. Аби залишитися на плаву, газета мусила усе більше "прогинатися" перед владою. У вересні 1857 р. вона із захопленням описувала мандрівку "апостольської величності" світлого цісаря Франца-Йосифа Угорщиною. При цьому підкреслила таку цісареву заяву: "Невпинне моє прагнення завжди буде спрямоване на те, щоб різні племена народів зберігали характер своєї національності і при застосуванні своєї мови користувалися належною повагою". У № 3 за 1858 р. опубліковано вірша О. Духновича про ту саму поїздку:

*Царь бо славный, кесарь главный
Австрийской державы, сам
Франц-Иосиф, тот небом данный,
Дал жизнь и свет русинам.*

У редакційній примітці підкреслювалася цінність цього вірша, присвяченого "нашому народному відродженню". Поруч містилася кореспонденція з Мараморощини, чий автор сховався за криптонімом "А+В". Він радів, що "августейший император наш добре знал твердость и несокрушимость национального элемента и в отеческом попечении своём о блазе поданных своих всемиростивейше изволил одарити их национальной равноправностию". У № 5 писалося про край, що процвітає "под благодетельным покровом крыла царствующего габсбургского дома".

Проте навіть таке видавання бажаного за дійсне не врятувало справи. 1857 р. вдалося видати тільки 16 номерів, і у травні 1858 р. "Церковну газету" закрили. У заборонному декреті вживання російської мови оголошувалося "сумнівним" та небезпечним для імперії. На протести І. Раковського поліція відповіла, що готова дати дозвіл на газету, якщо редактор зробить "деяку перемену стосовно мови". Той погодився перейменувати "Церковну газету" на "Церковний вісник", замінити цивільний шрифт на церковнослов'янський, наблизити мову до народної говірки.

Тільки після цього поліція дозволила видання "Церковного вісника" із застереженням "унікати всілякої агітації і демонстрації". І. Раковський згадував: "Я не міг засвоїти собі форми мови, які вимагав уряд, та до того ж не хотів зневажати передплатників мовою зовсім перевернутою, тому я продовжив вживати по суті російську літературну мову". Та навіть офіційно заявлений "словено-сербо-російський слог" газети не врятував її від нарікань влади.

У першому числі нової (фактично — перейменованої) газети її редактор писав: "Главнейшим попечением нашим было утверждать братию нашу в святой унии с римскою церковью, межи тым однако мавши всегда перед очима, что

мы смы чада восточной церкви, не преминули смы защища-ти её священныи обряд и законные права там, где того тре-бовали полъза ея и наш сыновний долг к ней". Іншою метою газети декларувалося виховання читача у вірнопідданому дусі. І. Раковський мусив усе далі дистанціюватися від своїх колись надто сильних проросійських симпатій. В одному з останніх номерів "Церковного вісника" вже писалося, ніби розрив православної церкви з Римом перетворив Росію на "безжиз-ненный труп исполина", у країну, де "раскол опустошает грады", "лжеверье пожирает злак". Також у газеті було пода-но великий вірш-звернення до росіян, що закінчувався запи-танням: "Скоро ль узрят ваши очи католический маяк?" Однак навіть і при такій позиції газета лишалася підозрілою для властей і була закрита на десятому номері 22 жовтня 1858 р. І. Раковський мусив повернутися на Закарпаття.

Тим часом 1859 р. Австрія зазнала поразки у війні з П'ємонтою і Францією. Це викликало новий сплеск національ-но-визвольних рухів в імперії, а відтак і політику жорстоких репресій з боку уряду. Стало зрозуміло, що на кілька років газетні проекти приречені на провал. Проте ентузіасти цієї справи не втрачали надій, розраховуючи вже не так на Росію, як на порозуміння з Віднем. Угорські політики, в свою чергу, все активніше тиснули на Габсбургів, пропонуючи перетворити унітарну Австрійську імперію на дуальну — Австро-Угорську. Офіційному Відню цього дуже не хотіло-ся, тому він мусив іти хоч на якісь поступки слов'янським народам, щоб зберігати баланс в імперії. Тому 1867 р. на Закарпатті відбувся наступний сплеск газетної справи. Про це — у наступній публікації.

Історія "Церковної газети" несе у собі ряд принципо-вих уроків. Газетна справа на Закарпатті від початку трима-лась на ентузіазмі конкретних людей, підтримка її з боку передплатників дуже нестабільна. Орієнтація газети на зов-нішні, зарубіжні сили не забезпечила їй довголіття і була явно програшною, хоча й об'єктивно зумовленою. Суто цер-ковне видання швидко перетворилось на загальносуспільне і стало формувати закарпатський соціум, що і викликало го-ловний опір з боку влади. Найголовніше ж — це перше га-зетне починання виявилось аж ніяк не мертвонародженим, залишило по собі добру пам'ять і заклало передумови для подальшого розвитку преси на Закарпатті.

Багатонаціональна імперія Габсбургів 1867 р. перетво-рилася, як уже зазначалось, на дуальну Австро-Угорську монархію. Двома панівними націями у ній були визнані авс-трійці та угорці. Для всіх інших народів це означало поси-лення національного гноблення, асиміляцію до двох домі-нуючих етносів. Особливо скрутне становище склалося у наших предків, притиснутих до передгір'я Карпат, де не було ані якоїсь промисловості, ані транспортної мережі, ані культурно-освітньої інфраструктури. Роль останньої вико-нувала заснована єпископом А. Бачинським мережа сільсь-ких шкіл, та після його смерті багато занепало-позакри-валося. Оборонцем руської віри виступала церква, але саме у ній під тиском світської влади найсильніше розгорнулися асиміляційні процеси. У містах священники майже поголовно зрікалися вживати у повсякденному житті рідну мову і пе-реходили на угорську. Головним і практично єдиним обо-ронцем нашого народу того і кількох наступних років ви-ступила преса, заснована нашою інтелігенцією — дуже не-чисельною церковною, яка залишилася вірною батьківським традиціям, і ще нечисельнішою світською. 1867 р. в Ужго-роді відбувся найперший газетний бум: на вісім тисяч меш-канців постало аж сім газет — угорських, руських. Пізніше подібні сплески повторювалися лише двічі — у чеську добу та на початку 1990-х.

Закарпатська преса кінця 60-х років XIX ст. стала ко-лективною фортецею українського національного духу. Як усередині наших замків під час воєнної небезпеки збиралися селяни з багатьох навколишніх сіл, так і всередині цих кіль-

кох газет зібралися всі тодішні захисники русинської іден-тичності. Та це були своєрідні фортеці — не оборонні, а активно наступальні. У тій пресі було чимало парадоксаль-ного. Вона виходила російською мовою, але починала актив-но звертатися до живої народної говірки. Подала перші ін-формації про наддніпрянських українців (малоросів). Го-ловне ж — вона продемонструвала саму можливість бороти-ся і перемагати. Так було закладено чи не найголовнішу підвалину закарпатської преси аж по сьогодні — працювати в інтересах не влади, а широких народних мас, стояти на сторожі саме їхніх інтересів.

А оборонятися було від чого. Австрійським законом 1865 р. було встановлено, що всередині сільської громади у зверненнях до начальства (нотаря) населення може вживати материнську мову, але в усі вищі інстанції — угорську або німецьку. Не дивно, що вже 1864 р. ужгородський вчитель П. Янович відзначав: "Середніх закладів чисто руських у нас немає і тільки у трьох гімназіях має можливість шкільна молодь навчатися руській мові".

1868 р. угорські власті прийняли закон № 44 "Про на-ціональності", який тільки формально надавав неугорцям досить урізані мовні права. У наступні роки навіть й вони були взагалі ліквідовані. Уже 1869 р. скасовано викладання історії та географії на неугорській мові. 1878—1879 рр. видано закони про кримінальне переслідування вчителів за здійснення "ворожої" лінії в школах, жорстке покарання аж до багаторічного ув'язнення за "класове, релігійне і наці-ональне підбурювання". Тоді ж викладання руської мови (фактично викладалася слов'янська богослужбена мова) у греко-католицьких школах було остаточно визнане необо-в'язковим, факультативним. 1881 р. її було виключено з ек-заменаційних предметів на атестат зрілості. Якщо 1866 р. у за-карпатських гімназіях було 286 русинів, то 1871 — тільки 130.

Угорський письменник Й. Етвеш тоді відзначав: "Для Угорщини не тільки немислимо, але навіть небажано запро-ваджувати у себе одноманітну культуру — навпаки, маляри мають сприяти розвитку самостійної культури у кожного народу, що входить до складу королівства". Йому вторив депутат Л. Мочарі: "Загальна мадяризація є утопія, гнатися за якою означає піддавати небезпеці найважливіші інтереси держави". Але ця позиція найкращих синів угорського наро-ду не знайшла розуміння у владному середовищі та серед буржуазії, дворянства і священослужителів.

Одним із засобів мадяризації на Закарпатті стала за-снована 1861 р. в Ужгороді угорська газета "Kárpáti Hirnök". Вона проіснувала менше року — не вистачало шрифтів. Тому спершу газета друкувалася у Шарошпотоку. Влітку 1861 р. К. Егер заснував друкарню в Ужгороді, але її мате-ріальна база лишалася слабкою. 1863 р. тут з'явилася нова газета "Felvidek" ("Верховинський край"), 1867 — "Ungvári Közlöny" ("Ужгородські вісті", їх видавали місцеві українці С. Ромжа і С. Дудинський, виходили до 1920 р.), "Ungvári Hírlap" ("Ужгородські новини").

Слід було відповідати на ці виклики. Тому 11 березня 1867 р. в Ужгороді на нараді "півчих і народних учителів епархії Мукачевської" вирішено заснувати газету, а 16 квітня виходить її перший номер. Це був "Учитель", котрий О. Руд-ловчак називає першою закарпатоукраїнською світською га-зетою. "Безпосередньою метою цієї газети, — проголошува-лося у першому числі, — є вдосконалення народних вчите-лів, ...висвітлювати розвиток європейської, частково угор-ської, а найголовніше руської культури народних шкіл — так, щоб у цій газеті уміщені були і статті для дітей, і далі, щоб з народного училища випущені в недільній школі що-небудь для них зручного могли читати. А особливо, щоб учитель в недільні і святкові дні після вечірнього богослу-жіння в школі читав не писемному народові новини, і так народ був віднятий від шкідливих корчм".

Редактор А. Ріпай завів на чотирьох сторінках газети рубрики "Педагогическое умничество", "Известия", "Почта", "Конкурс", "Литература". Видання містило практичні поради для сільських вчителів, повідомлення про вчительські наради. Тут же друкувалися поетичні твори закарпатських вчителів. Типовими статтями були такі: "Метод изучать географию взглядом" чи "С какими обществами граничит наше село по морскому компасу?"

Газета різко виступала і проти мадяризації, така позиція забезпечила їй чимало ворогів. Ще більшою бідою були злидні передплатників. У вересні А. Ріпай зменшив річну передплату до трьох форинтів, але кількість "пенуерантів" зростає лише на шістнадцять чоловік. З листопада "Учитель" почав виходити тільки тричі на місяць. 13 грудня вийшов останній, тридцятий номер. Найголовнішою причиною закриття стало те, що 1867 р. угорське міністерство освіти розпочало видавати "Журнал народных учителей". Його російськомовний дубляж безплатно надсилався до сільських шкіл Закарпаття. Правда, цей журнал виходив недовго, але фатальну роль у долі "Учителя" таки відіграв. Через чотири роки А. Ріпай спробував відновити цю газету, проте невдало.

Він став співпрацювати у новій газеті з ширшою програмою. Це був заснований 13 липня 1867 р. в Ужгороді "Світ". Великою мірою його поява була пов'язана з тогочасними парламентськими виборами. Аби газета почала виходити, ужанський піджупан І. Ляхович ще 1864 р. оголосив випуск її акцій на суму три тисячі гульденів. Поступово було зібрано потрібну суму. Редакторами "Світу" стали викладачі класичних мов Ю. Ігнатко і К. Сабов, згодом їх замінив В. Кимак (усі троє — викладачі Ужгородської гімназії). Крім них, до складу редколегії входили О. Гомічков, ігумен Малоберезнянського монастиря В. Терлецький, професор теології В. Ляхович, ректор богословської семінарії І. Мондок, консistorіальний нотар М. Стрипський, а також І. Данилович, А. Геревич, Й. Чосин. Дозвіл від уряду на друкування газета отримала лише у лютому 1867 р. Тираж у перший рік видання становив 410 примірників, у наступний — 200. Газета підтримувала тісний зв'язок з читачами, серед її рубрик виділяються "Корреспонденции", "Новости", "Смесь", "От редакции", "Почта со всеми".

У перших же числах назва газети пояснювалася через євангельський образ "світла Христового". Газета була органом товариства св. Василя Великого, тому на першій сторінці під рубрикою "Протокол" відображалася його діяльність. Власне, історія перших років існування товариства була, як писала газета, "кальварією", "терновим шляхом". Політичні противники постійно зводили на товариство і його газету наклепи, звинувачували їх у сепаратизмі й антидержавній діяльності. Урядова преса усіяла дискредитувала товариство. Очолив гонителів сам місцевий єпископ С. Панкович. Він відселив товариство зі стін Ужгородської духовної семінарії. Не дивно, що товариство тануло. Якщо у першому річному зібранні взяло участь понад 500 чоловік, то у другому — тільки 55, у третьому — 60. Лишалися тільки найстійкіші.

Крім активної протидії мадяризації, в центрі уваги газети була кампанія за придбання Руського народного дому і відстоювання автономії Мукачівської та Пряшівської єпархій. У народному домі планувалося відкрити бібліотеку, читальню, друкарню, театр, дві лекційні зали та шкільний гуртожиток. За три місяці товариство збило на це 5492 гульдени добровільних пожертв. За 3700 гульденів було куплено приміщення — по сусідству з єпископським садом. С. Панкович заявив, що дім стоїть на його землі та відібрав його собі. Тому подібні плани вдалося реалізувати тільки у 1920-х — товариством "Просвіта", а згодом і товариством ім. О. Духновича.

У газеті публікувалися І. Раковський, А. Кралицький (псевдонім Аскольд), І. Сільвай (Урил Метеор), О. Митрак (Материн), Є. Фенцик (Владимир), О. Павлович. Газета регулярно друкувала не тільки їхні повідомлення і статті, а й вірші. Також чимало було уміщено творів російської літератури — "Панночку-селянку" і "Заметіль" О. Пушкіна, "Портрет" М. Гоголя, "Асю", "Записки мисливця" І. Тургенева. Багато віршів подавалося під різними ініціалами, нерозшифрованими і досі. Саме у цьому виданні зародилася і закарпатська художня проза — нарисом О. Митрака "Путевые впечатления на Верховине" та повістю А. Кралицького "Сельський учитель". Останній подав також чимало краєзнавчих статей і нарисів про російських письменників. Він же видрукував і фактично перший на Закарпатті розгорнутий текст про Наддніпрянщину — "О малороссиянах и казаках". Є. Фенцику належить величезне дослідження "Краткая история русского языка и словесности", що друкувалося з номера в номер, а також "О мифах, сказках, песнях или народной поэзии русского народа".

Коли під тиском єпископа К. Сабов мусив піти з газети, редактором став В. Кимак, котрий перетворив її вже на максимально бойову. 31 грудня 1870 р. в Ужгороді відбулося засідання вищого духовенства, на якому прийнято рішення про закриття "Світу", в усі парафії було надіслано "Извлечение" за підписом єпископа С. Панковича з вимогою розірвати зв'язки зі "Світом". У цій постанові консисторії мовилося: "Оскільки зміст, дух, мета і напрямок пом'янутої газети суть зовсім протилежні її початковому призначенню, бо замість того, щоб мовою угорських русинів корисні відомості поширювати, безпристрасно пояснювати справи, що дотикаються церкви і вірників, обговорювати засади і способи народної освіти і виховання — приводить у збурення спокійні уми своїх читачів і способом збуджуючим діє до творення розколів". Пізніше подібні звинувачування будуть висуватися десяткам закарпатських газет. Тоді єпископ прямо наказав священникам орієнтуватися винятково на угровну пресу.

Проте журналісти "Світу" не змирилися. У 1870—1871 рр. вийшло п'ять чисел сатиричної газети "Сова", спрямованої проти єпископа С. Панковича. Це було і перше ілюстроване видання на Закарпатті. Воно виходило російською мовою, але під рубрикою "Разговоры" там друкувалися різні тексти і живою народною говіркою. Вже в першому числі опубліковано пародію на відомий вірш О. Духновича, спрямовану проти тих, хто зрікався своєї національності: "Я рутен был, но не буду, хоть родился рутеном. Скверный род свой позабуду, буду новым мадяром..."

Газета виходила на восьми сторінках. Відкривала кожний номер велика карикатура під заголовком "Портреті славнейших рутенов". На наступній сторінці друкувалися "Біографійки к портретам славнейших рутенов". Серед останніх фігурували єпископ С. Панкович, його секретар І. Квасович, клірики О. Неберегський, П. Нурсулуєвський. Серед рубрик були "Хроника новейшего века", "Вести и слухи", "Отрывки из театральных сцен", чимало уміщувалося і так званих "дружніх відповідей", тобто полеміки з ідейними опонентами.

Вже після першого числа єпископ звернувся до міністерства освіти з вимогою звільнити редактора В. Кимака з викладацької роботи. Вдова К. Єгера, котра володіла єдиною в Ужгороді друкарнею, отримавши від владики великого хабара, відмовилася тиражувати четверте число (четверте і п'яте друкувалося вже у Пешті). Врешті-решт В. Кимака розпорядженням міністра освіти було звільнено зі своєї роботи в Ужгородській гімназії і переведено на південь Угорщини. Невдовзі він емігрував до Одеси. У горбачовські часи була спроба відновити у принципово нових умовах "Сову" як сатиричну газету, проте тоді вийшов тільки один номер.

Після рогрому "Сови" народна партія в Ужгороді фактично була обезголовлена. Товариство св. Василя Великого перейшло під контроль угодовців-зрадників, які вже не протистояли єпископу С. Панковичу і мадяризаторам. Літературне життя стихло. Правда 1871 р. засновано газету "Новий світ", але вона через свою провладну позицію не мала того резонансу, що її попередниці, та й суто професійно рівень її матеріалів був значно нижчим. У сімдесяті роки товариство перебувало, як висловився один з його членів, "у стані глибокого обмороку". Нове поживлення громадсько-політичного життя сталося тільки на початку вісімдесятих, що ознаменувалися виходом однієї з найунікальніших газет в історії закарпатської та й загалом української журналістики — "Листка".

Газети же кінця шістдесятих років були такими собі камікадзе, що свідомо пішли на самознищення заради відстоювання цілком конкретної ідеї. Їхній жертвний приклад, на жаль, не став надто вже наслідуваним у нашій журналістиці. Проте вони виявилися в потрібний час на потрібному місці. Без них наша історія могла бути значно трагічнішою і коротшою.

Список використаної літератури

1. *Воскресенский Н. С.* Начало журналистики в Закарпатье / Н. С. Воскресенский / Н. С. Воскресенский // Научные записки Ужгородского государственного университета. — Т. 6. — 1952. — С. 101.

2. *Габор В.* Українські часописи Ужгорода, 1867—1944 / В. Габор. — Львів : [б. в.], 2003. — 564 с. — (Серія "Періодичні видання міст України").
3. *Денека О.* Боротьба за народну мову на сторінках періодичних видань Карпатської України (XIX — поч. XX ст.) / О. Денека // Українська періодика: історія і сучасність : тези доп. і повідомл. Всеукр. наук.-теорет. конф. 9—10 груд. 1993 р. — Львів, 1993. — С. 168—170.
4. *Добош І.* Часопис "Учитель" / І. Добош // Українська періодика: історія і сучасність. — Львів, 1995. — С. 86—90.
5. *Коломиец И. Г.* Социально-экономические отношения и общественное движение в Закарпатье во второй половине XIX столетия / И. Г. Коломиец. — Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1962. — Т. 2. — 677 с.
6. *Лісовий П.* Журналістика Закарпаття 50—70-х років XIX ст. і її зв'язки з іншими українськими землями і Росією / П. Лісовий. — Ужгород : [б. в.], 1969. — 51 с.
7. *Рудловчак О.* Газета "Свет" і її попередники / О. Рудловчак // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. — Братислава ; Пряшів, 1985. — Т. 12. — С. 83—146.

Исследуется история становления газетного дела на Закарпатье, анализируются проблемы, с какими столкнулись основатели, пути их решения.

History of Zakarpattia publishing business, problems which founders faced and theirs solution are researched and analyzed.

Надійшла в редакцію 12 грудня 2012 року